

Fotografia, drets i biblioteques: necessitats i límits en l'ús dels documents

NÚRIA ALTARRIBA
Cap del Servei d'Accés i Obtenció de Documents
Biblioteca de Catalunya
Hospital, 56 - 08001 Barcelona
Naltarri@bnc.es
93 270 23 00

RESUM

Les biblioteques, arxius i centres de documentació conserven sovint col·leccions fotogràfiques de tot tipus. Molts cops de procedència desconeguda i que plantegen seriosos dubtes als professionals de la informació quant a l'ús que es pot fer de la col·lecció. L'aplicació de la legislació sobre propietat intel·lectual i sobre

intimitat i pròpia imatge origina força confusió a les biblioteques. A més el nou entorn digital facilita el treball però també genera preocupació a l'hora de saber quins actes són lícits o no. Aquesta comunicació té per objectiu oferir una sèrie d'aclariments generals en relació a la fotografia i la legislació que li és aplicable.

PARAULES CLAU: Fotografia, Accés a la informació, Patrimoni cultural, Propietat intel·lectual, Dret a la intimitat, Honor i pròpia imatge.

1. Què és la fotografia?

1.1. Introducció

La fotografia és el descobriment tècnic que amaga un dels desigs més anhelats de l'home: poder *congelar* el temps i l'espai per un instant i fixar-lo per poder-lo mirar amb posterioritat. Durant el revelat veure com va apareixent la imatge real d'allò que s'ha captat a través de la càmera sobre un paper és gairebé màgic. Avui en dia, no podem comprendre la vida sense la fotografia. És un mitjà gràfic que inunda la nostra realitat quotidiana, que documenta la nostra vida personal, omple els mitjans de comunicació, i és present en la ciència, la vida natural, humana i artística. La fotografia va canviar el món a partir del segle XIX, i no podem imaginar-nos actualment com devia ser la vida sense la *llum*. Què donaríem avui dia per veure una fotografia d'un carrer de l'Atenes clàssica, o de l'antiga Roma? Poder fotografiar les vivències per observar-les després, ens dóna una oportunitat de reflexió i ens ajuda a entendre la història, la ciència i l'art.

1.2. La tècnica

Els elements imprescindibles per una fotografia són, essencialment, el material sensible, la càmera fotogràfica i el laboratori fotogràfic. La fotografia tècnicament es descriu com el sistema capaç de reproduir per mitjà de la llum sobre un suport preparat químicament la realitat de manera permanent i fidel. En la forma més bàsica la preparació química està composta per una gelatina amb halurs de plata en suspensió que cobreix la màscara de la pel·lícula fotogràfica. Quan els halurs s'exposen a la llum es forma una imatge latent que es fa visible a través del revelat en el qual els halurs de plata exposats a la llum es transformen en plata metàl·lica, mentre que els que no ho han estat queden invisibles. Aquest procés acaba amb la fixació que elimina de la superfície els halurs de plata que no han rebut llum. En fotografia tradicional es necessita les solucions líquides per fer el procés i cal esperar el temps del revelat.

Actualment, la informàtica s'ha aplicat també a la tècnica fotogràfica produint la fotografia digital. Les càmeres digitals en lloc de pel·lícula disposen d'un sensor format per un mosaic de punts sensibles a la llum (píxels) que la transformen en impulsos elèctrics. Aquests són convertits en fitxers digitals amb la informació de cada punt, el que permet formar la imatge final. Aquest procediment fotogràfic que estem veient néixer, facilita fer sobre la imatge modificacions informàtiques de tot tipus.

Des dels seus orígens, la fotografia ha anat evolucionant fins a resultar un mitjà tècnic senzill d'utilitzar i a l'abast de tothom. S'ha convertit en el sistema de transmissió d'informació més directe i immediat. Expressa resultats documentals, artístics i científics, però precisament per aquesta facilitat de tractament i difusió s'introdueixen diversos dubtes legals: a l'hora de valorar si un resultat és artístic o només mecànic, a l'hora de valorar la prevalença entre el deure de transmissió d'informació a la societat i els drets individuals de cada persona, siguin de propietat intel·lectual o d'intimitat i vida privada.

1.3. Una mica d'història de la fotografia

La fotografia va néixer a inicis del segle XIX tot i que els principis científics que configuren el resultat fotogràfic ja eren coneguts de manera separada en segles anteriors. Però no va ser fins el 1807 que Joseph-Nicéphore Niépce aplica tots els coneixements experimentals de les emulsions fotosensibles i la càmera obscura i obté el primer negatiu fotogràfic. Més tard s'associà amb Louis-Jacques M. J. M. Daguerre, però Niépce va morir el 1833. Fou el 1839 quan Daguerre obté el primer daguerreotip, invent que es difon molt ràpidament arreu, a Espanya arribà el mateix 1839 de la mà del català Ramon Alabern. Les possibilitats d'aquest invent canvien la realitat gràfica, artística i científica. A partir de principis del segle XX la fotografia millora molt i es fa un lloc en el comerç. El 1907 els germans Lumière fan els primers experiments de fotografia en color, els autocroms.

El 1935 es desenvolupa la pel·lícula en color i a partir de 1941 se'n documenta un ús important. Des dels anys vint que la tècnica gràfica i la impremta van avançar molt de manera que els editors de diaris i revistes van començar a necessitar una plantilla de fotògrafs.

Els dos grans reptes que planteja la fotografia des del seu inici han estat dominar la seva tècnica, i utilitzar-la com a mitjà d'expressió.

Pel que fa a la tècnica, ha anat evolucionant al llarg del segle xx perseguint d'una banda una millor qualitat i d'altra una major facilitat d'ús. Hi ha un llarg camí entre les escasses, incòmodes i pesants màquines de principis de segle i l'actual diversitat d'aparells que van des de les sofisticades càmeres professionals fins a les petites digitals de butxaca.

Pel que fa al mitjà d'expressió la fotografia no ha escapat als diferents moviments intel·lectuals i artístics de cada època i així, des de bon principi, el retrat i el paisatgisme han estat presents. Nadar o Julia Margaret Cameron són els primers grans mestres del retrat i en el paisatgisme destaquen alguns descobridors de la espectacular geografia nord-americana. A partir de 1890 apareix també el moviment pictorialista que experimenta amb nous materials, tècniques i efectes per acostar la fotografia als resultats pictòrics. Amb l'arribada de les avantguardes, als anys vint, es reivindica la fotografia com un mitjà autònom d'expressió, sense dependències pictòriques i artistes com Moholy-Nagy o Man Ray la porten a alts graus d'experimentació.

Una de les aplicacions de més èxit de la fotografia ha estat la publicitat, ja a partir de 1920 es utilitza i progressivament va adquirint més sofisticació amb noms com Richard Avedon o Cecil Beaton.

El fotoperiodisme va demostrar la seva importància especialment en les èpoques de conflicte i així el seu paper va ser molt destacat en les dues guerres mundials i a la guerra civil espanyola. Clàssics com Robert Capa o Agustí Centelles comparteixen protagonisme amb els fotògrafs que documenten la vida quotidiana com Cartier-Bresson, Brassai o Joan Colom.

1.4. Quin tipus de documents fotogràfics ens podem trobar?

En aquesta comunicació tractarem la fotografia i els documents que produeix: estereogrames, negatius fotogràfics, còpies positives, diapositives, fitxers digitals i qualsevol altre procediment que doni com a resultat una fotografia.

No tractarem en canvi el procediment d'impremta (l'heliogravat, la fototípia, el fotogravat, la serigrafia i tots els derivats), ni la imatge en moviment (cinema i vídeo).

Al llarg dels segles XIX i XX s'ha experimentat amb diferents suports i procediments químics, així que en una col·lecció fotogràfica es troben peces de característiques físiques diferents. Veure el seu format orienta a l'hora d'esbrinar la data de creació de la fotografia, dada fonamental per indagar sobre l'estat dels drets. Tot seguit us llistem els

sistemes més habituals i l'abast cronològic prenent per base les pautes de Jordi Mestre i Vergés sobre arxius fotogràfics:¹

En general els procediments fotogràfics més coneguts són:

Daguerreotips (1839-1860); ambrotips (1851-1880); negatius sobre vidre: al col·loidió (1850-1880) i gelatines sobre vidre (des de 1880 fins 1930, encara se'n fan en algun cas molt especial); negatius sobre plàstic (finals del segle XIX fins ara); papers amb imatge de plata: calotips (1841-encara avui), albúmines (1855-1895), aristotips (1885-1930), papers revelats a partir de 1895 i fins 1970; procediments sense plata: cianotips (1880-1920), platinotips (1880-1914); procediments pigmentaris (1855-1940); les fotografies en color: autocroms (1904-1940), processos moderns en color (1935- fins ara); procediment de fotografia digital (des de 1995 fins ara).

La fotografia ha tingut aplicacions a la impremta: Fotogavat (1880-1910); fotolitografia (1850 fins ara); estereografia (1850-1950); ciclostil (1960-1980); fotocòpia (1970 fins ara). I també ha permès fer aportacions com el microfilm ja en el segle XIX.

2. Quins són els fonaments legals que hem de conèixer?

2.1. El dret d'accés a la informació i el dret d'accés a la cultura

El dret a la llibertat d'opinió i el dret a rebre informació són reconeguts a l'article 19 de la *Declaració Universal dels Drets Humans* i a l'art. 11 de la *Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea*, a nivell estatal es recullen com a drets fonamentals als articles 9 i 20 de la Constitució Espanyola. El dret a la informació està constituït per tres facultats: investigar, rebre i difondre informació. L'article 44 de la CE reconeix el dret a la cultura i a la investigació dins dels drets socials. Tant el dret a la informació com el dret d'accés a la cultura són drets d'interès general limitats quan puguin afectar qüestions d'Estat o drets individuals.

Espanya històricament ha viscut períodes de força obscurantisme fins a la instauració dels drets democràtics el 1978. L'analfabetisme i la censura² han frenat el desenvolupament cultural de la societat tot i els intents de canvi esdevinguts al llarg del segle XIX i el breu període de la Segona República. La proclamació d'un Estat de dret ha permès disposar d'un ordenament jurídic que garanteixi la participació ciutadana, l'eficàcia i la transparència. En conseqüència l'accés a la informació ha esdevingut clau per construir

1. Mestre i Vergés, Jordi. *Identificació i conservació de fotografies*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1997.

2. La taxa d'analfabetisme a Espanya el 1887 era del 65%. V. Vilanova Ribas, Mercedes; Moreno Julià, Xavier. *Atlas de la evolución del analfabetismo en España. De 1887 a 1981*. Madrid: Centro de Publicaciones del Ministerio de Educación y Ciencia, 1992. P. 218. A més a més la impremta va provocar l'aparició de normes de censura i de prohibició. L'Església va contribuir-hi amb les edicions dels *Index librorum prohibitorum* iniciades el 1559 i actualitzades fins que Pau VI en va suspendre les reedicions el 1966.

un Estat democràtic, per fomentar la convivència i per generar riquesa cultural i econòmica. En aquest context biblioteques, arxius i museus juguen un paper cabdal. Les biblioteques perquè difonen i conserven l'obra creativa, científica i cultural dels autors del país i de l'estranger. Els arxius perquè conserven la documentació generada per la pròpia administració, i recullen la produïda per empreses, ens privats i personalitats del propi país. Els museus perquè conserven i difonen els béns mobles de caràcter artístic, científic o històric. És interessant esmentar aquí alguns articles de la legislació sobre patrimoni i sobre arxius que estableixen objectius i condicions respecte l'accés.

La *Ley 16/1985, de 25 de junio del patrimonio histórico español* defineix què és objecte de patrimoni i quines són les obligacions de l'Estat i dels titulars privats. El preàmbul de la llei acaba dient:

«En consecuencia, y como objetivo último, la Ley no busca sino el acceso a los bienes que constituyen nuestro patrimonio histórico. (...) Porque en un Estado democrático estos bienes deben estar adecuadamente puestos al servicio de la colectividad en el convencimiento de que con su disfrute se facilita el acceso a la cultura y que ésta, en definitiva, es camino seguro hacia la libertad de los pueblos.»

En el cas dels propietaris de béns privats insta a facilitar l'accés als investigadors:

«art. 52.3: Los obligados a la conservación de los bienes constitutivos del patrimonio documental y bibliográfico deberán facilitar la inspección por parte de los organismos competentes para comprobar la situación o estado de los bienes y habrán de permitir el estudio por los investigadores, previa solicitud razonada de éstos. Los particulares podrán excusar el cumplimiento de esta última obligación, en el caso de que suponga una intromisión en su derecho a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen, en los términos que establece la legislación reguladora en esta materia.»

Però soluciona:

«art. 52.4: la obligación de permitir el estudio por los investigadores podrá ser sustituida por la administración competente, mediante el depósito temporal del bien en un archivo, biblioteca o centro análogo de carácter público que reúna las condiciones adecuadas para la seguridad de los bienes y su investigación.»

A Catalunya,³ la *Llei 9/1993 de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català* defineix i indica els terminis a partir dels quals els documents són objecte de patrimoni i per tant d'obligat accés:

3. Les biblioteques i arxius a Espanya, en general depenen de les diferents comunitats autònomes ja que les competències de l'Estat en matèria de cultura estan traspassades a les autonomies. Per tant les comunitats autònomes són les que organitzen i gestionen els sistemes d'arxius i de biblioteques del seu territori.

L'article 1.2 diu:

«El patrimoni cultural català és integrat per tots els béns mobles o immobles relacionats amb la història i la cultura de Catalunya que per llur valor històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, paleontològic, etnològic, documental, bibliogràfic, científic o tècnic mereixen una protecció i una defensa especials, de manera que puguin ésser gaudits pels ciutadans i puguin ésser transmesos en les millors condicions a les generacions futures»

La fotografia pot tenir naturalesa documental o artística, en conseqüència hem de fer esment a l'article 19 que indica la tipologia de documents que formem part del patrimoni documental i els terminis a partir dels quals s'inclouen en el patrimoni:

- Els documents produïts o rebuts per qualsevol organisme de l'Administració pública i empreses públiques en l'exercici de les seves funcions.
- Els documents de més de quaranta anys produïts o rebuts per persones jurídiques privades a Catalunya en l'exercici de llurs funcions.
- Els documents de més de cent anys produïts o rebuts per qualsevol persona física. O els de menys antiguitat que hagin estat produïts per suports de caducitat inferiors als cent anys.

Del patrimoni documental es fa exclusió expressa de les obres d'investigació o de creació.

Sobre la naturalesa del document fotogràfic pot haver-hi moltes apreciacions, en general retornant al principi l'hem d'entendre com a font documental o artística. Tot i que dins les arts se l'ha titllat d'art menor, dins els arxius de suport massa modern, i dins les biblioteques de fons especial. En qualsevol cas la fotografia obra de gran expressió artística i document de primer ordre per reconstruir la història encara necessita trobar i fer-se el seu lloc. La història de les institucions del país ha fet que de col·leccions fotogràfiques se'n trobin a tota mena d'institucions: arxius, museus i biblioteques. L'era electrònica que ens aboca a la necessitat de gestió de molts fitxers d'imatge digital ens acostarà segur a totes les institucions per compartir criteri i coneixements en aquest aspecte.

Reprement l'objectiu inicial d'entendre els principis jurídics que regulen l'accés als documents hem de remetre'ns a la *Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i documents* que aplica el principi d'accessibilitat immediata per documents públics amb reserva dels límits legals. En general es pot accedir als documents que formen part dels procediments administratius closos. La llei estableix que l'accés és limitat quan la documentació afecta al secret comercial o industrial, les dades sanitàries, la seguretat, l'honor i la intimitat personal. L'accés a aquest tipus de dades es podrà efectuar si es disposa del consentiment dels afectats, o bé d'acord amb els informes de la Comissió d'Avaluació i Tria de la Documentació que de manera motivada podran permetre o no

l'accés a cert tipus de documentació. Determinades consultes es podran resoldre facilitant un accés parcial i preservant les dades compromeses. Les exclusions de consulta queden sense efecte a partir de trenta anys de la producció del document, a menys que es tracti de documents que continguin dades personals, aleshores aquest tipus de documentació no es podrà consultar sense consentiment de l'afectat fins vint-i-cinc anys després de la seva mort. En cas de desconeixement de la data de mort, han de passar cinquanta anys des de la producció del document. Per reglament es pot establir per casos concrets terminis diferents.

En el cas dels documents privats s'aplica el principi d'accessibilitat demorada (cal acreditar documentalment la condició d'investigador i és imprescindible el consentiment del titular). Els titulars dels documents privats estan obligats a permetre l'accés per investigació als documents que formen part del patrimoni documental (documents de més de cent anys des de la data de producció si són persones físiques, o quaranta anys si són persones jurídiques). Si a l'acord de dipòsit de documents privats en arxius públics no hi consta res en contra s'aplica el règim d'accés a documents públics.

2.2. Sobre dret a l'honor, a la intimitat i a la pròpia imatge

En una fotografia no sempre intervé només l'autor sinó que hi ha casos en que hi participa la persona fotografiada. El fotògraf és autor de les seves imatges però per fotografiar a algú necessita el consentiment d'aquesta persona, sinó es podria estar infrintint el dret a la intimitat, l'honor i la pròpia imatge.

L'article 18 de la Constitució Espanyola, atorga a l'honor, la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge el caràcter de dret fonamental i en conseqüència restringeix el dret a la informació quan sigui incompatible amb la llibertat pròpia de l'individu i la seva intimitat personal (art. 20). La intimitat es descriu en la doctrina jurídica com aquell espai reservat als assumptes del subjecte front a interferències alienes. L'esfera de la vida privada recull les circumstàncies que sense ser secretes ni de caràcter íntim, mereixen el respecte de tots per tal de garantir el normal desenvolupament de la vida. L'ordenament jurídic ha de garantir la inviolabilitat de la vida particular, el dret a viure la vida personal i privada en llibertat i també ha de donar protecció front a la publicació de fets particulars o familiars, encara que no siguin secrets.

Aquest dret es desenvolupa a la *Ley orgánica 1/1982 de 5 de mayo, de protección civil del derecho al honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen*. L'article 1 estableix que les intromissions il·legítimes seran castigades i que es tracta d'un dret irrenunciable, inalienable i imprescriptible.

L'article 2 condiona la protecció de la intimitat als usos i costums i defineix que cada persona pot mantenir reserves diferents per ell o per la seva família. No es considera intromissió quan la persona fotografiada dona el seu consentiment per accedir a les estances que determini, consentiment que pot revocar.

L'article 7 de la llei especifica que qualsevol mitjà que pugui enregistrar o fotografiar imatges o sons relacionats amb la vida íntima, així com la utilització del nom, veu o imatge per fins publicitaris o comercials sense permís és intromissió il·legítima. El punt 3 de l'art. 7 diu:

«La divulgación de hechos relativos a la vida privada de una persona o familia que afecten a su reputación y buen nombre, así como la revelación o publicación del contenido de cartas, memorias u otros escritos personales de carácter íntimo.»

L'article 8 diu que no es consideren intromissions il·legítimes les actuacions següents: la captació, reproducció o publicació per qualsevol mitjà quan es tracti de persones que tinguin un càrrec públic o una professió de notorietat o projecció pública i la imatge es capti durant un acte públic o en llocs oberts al públic. D'aquestes persones se'n permet la caricaturització d'acord amb l'ús social. També es autoritza la informació gràfica sobre un succés o esdeveniment públic quan una persona determinada apareix de manera accessòria. Es protegeix l'anonimat de persones que executen una professió de risc (seria el cas de les persones que tenen un treball dins de les forces o cossos de seguretat de l'Estat). Igualment en els casos d'edificis judicials, sales de vista etc. hi ha unes restriccions concretes per motius de seguretat i caldrà sempre l'acreditació del fotògraf. En cas de conflicte és el jutge qui acaba determinant què preval si l'interès social o bé el dret individual.

Es pot concloure que al carrer o en llocs oberts al públic es pot fotografiar tot, respectant els menors que s'acullen a una llei que els protegeix en un grau més elevat. El termini de protecció del dret a la pròpia imatge i a la intimitat és de vuitanta anys des de la mort de la persona, període en què els hereus podran exercir el dret.

L'exercici del dret a la pròpia imatge afecta a la fotografia i que cal tenir-ho present en cas de voler fer ús d'imatges de persones per publicitat de la biblioteca o arxiu, si surten en primer pla.

En el cas de les col·leccions fotogràfiques que hi apareix a més de la vida professional la vida privada i familiar caldrà disposar del consentiment oportú per fer un ús públic de les imatges de la vida privada (fotografies personals, àlbums familiars...). Aquest consentiment l'ha de buscar l'usuari, o la biblioteca si fos editora.

2.3. La propietat intel·lectual

La legislació sobre dret d'autor arrenca el segle XVIII i ha anat evolucionat fins l'actualitat. El dret d'autor és una de les dues parts en què es divideix la propietat intel·lectual, segons la classificació de l'Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual. Per una banda hi ha els drets d'autor i drets connexos i per l'altra els drets de propietat industrial. Els drets d'autor protegeixen les obres de creació literària, artística, musical o au-

divisual. Aquesta protecció implica el dret legítim dels creadors de les obres a tenir uns drets morals (ser reconeguts com a autors...) i a rebre uns beneficis per l'explotació comercial de la seva obra.

Autor, dins el concepte de propietat intel·lectual, és la persona capaç d'executar les seves idees de caràcter literari, artístic o científic en una obra concreta sobre un suport tangible o intangible. La llei no avalua la qualitat de l'obra, sinó que s'exigeix que sigui original, és a dir que no sigui una còpia i per tant es diferenciï del que ja existeix. Els judicis de valor sobre cada obra no els fa el legislador sinó que és la societat o bé les generacions futures les que valoren les obres.

Els autors poden treballar en equip, en col·laboració o bé per separat. La llei recull les figures legals per protegir a cadascun dels autors segons la seva aportació en el conjunt de l'obra.

2.3.1. Què preveu la legislació sobre drets d'autor com a protecció?

La legislació sobre drets d'autor preveu dues parts: la primera referida al dret moral i la segona al dret d'explotació de l'obra.

El dret moral, lligat de manera molt íntima a la persona, és un dret de la personalitat, perpetu, irrenunciable, inalienable, imprescriptible i inembargable, que preveu:

- El dret de divulgació: És la facultat de decidir si es vol o no divulgar l'obra i a través de quin mitjà.
- El dret al nom i al reconeixement de l'autoria.
- El dret al respecte de l'obra: L'autor pot oposar-se a qualsevol acte que suposi una mutilació de l'obra.
- El dret a modificar l'obra: L'autor té dret a canviar d'opinió i a modificar l'obra en edicions i versions posteriors.
- El dret de retracte: L'autor té dret a retirar l'obra del mercat. Això, però com que implica danys econòmics a tercers cal fer-ho prèvia indemnització per part de l'autor.
- El dret a l'exemplar únic: L'autor té dret a recuperar una obra especial i única. També prèvia compensació al propietari de la peça.

En conseqüència el professional de la biblioteca o arxiu ha de respectar l'autoria i la integritat de l'obra. També l'acte de divulgació, vist que moltes vegades ens arriben fons de procedència i d'autor desconeguts, casos en què cal assessorar-se convenientment sobre l'ús que se'n pot fer. La resta de facultats del dret moral no acostumen a donar-se a les institucions, serien més pròpies de galeries o mercat artístic.

El dret d'explotació de l'obra és cedible, hereditari i limitat temporalment. La cessió habitualment es concreta en els contractes, la transmissió dels drets després de mort l'autor s'executa per testament o bé en aplicació del dret de successió, finalment

el límit temporal d'exercici dels drets patrimonials és fins a setanta anys després de mort l'autor.⁴ El conjunt de drets d'explotació recull el següent:

- El dret de reproducció: És el dret a fer múltiples còpies d'una obra per posar-la a l'abast del públic. En el cas de la fotografia seria el dret de fer còpies a partir del negatiu o d'un original sobre paper, i també el dret a reproduir la fotografia a través de qualsevol altre mitjà: imprès sobre paper (és el mitjà pel qual ens arriben les fotografies: premsa, revistes, llibres) reproduït en qualsevol altre entorn (CD, webs...). En general tots reconeixem una fotografia però quasi mai a través de l'original.
- El dret de distribució: Lligat a l'anterior, és el dret de posar a l'abast del públic el document a través de lloguer, venda, préstec o qualsevol altra forma.
- El dret de comunicació pública: És quan tot un conjunt de persones poden accedir a l'obra a la vegada, sense que hi hagi d'haver hagut repartiment d'exemplars prèviament. Per exemple: una representació escènica, una projecció audiovisual, una emissió, transmissió i retransmissió per radiodifusió, una exposició pública, i l'accés a bases de dades a través de telecomunicació. En el cas de la fotografia el més corrent és l'exposició, les bases de dades i les imatges posades a l'abast del públic a través de la xarxa. Els fotogrames continguts dins d'una pel·lícula poden considerar-se però generalment es tracten dins de l'obra cinematogràfica o audiovisual.
- El dret de transformació: Dret a modificar l'obra respectant l'essència de l'obra original i derivar-ne una de diferent. Transformació significa crear una segona obra a partir de la primera donant-li a la segona la seva pròpia personalitat, per exemple traduccions o adaptacions en l'entorn literari. *Collage* en l'obra artística.

En el cas de la fotografia ens trobem que quasi sempre es fa un procés d'impressió, de canvi de suport, o de distribució electrònica. Evidentment aquests canvis tècnics són necessaris per fer la divulgació de l'obra però sí que l'autor pot demanar uns requeriments concrets, en qualsevol cas aquests tipus d'actes van lligats al dret de reproducció/distribució com hem citat anteriorment.

- Altres drets econòmics són el *droit de suite* i el dret de remuneració compensatòria per la còpia privada. El primer afecta als actes de revenda d'obres artístiques (poden entrar-hi aquí fotografies, si són obra fotogràfica), i el segon afecta a les fotocòpies i els enregistraments i gravacions domèstics.

4. Els terminis de protecció varien en funció de la llei aplicable. La llei de 1879 donava un plaç de protecció de vuitanta anys després de la mort de l'autor. Els contractes fins la llei de 1987 eren indefinits. I la llei de 1987 va donar un plaç de 60 anys *post mortem*. Amb l'entrada a la Unió europea s'ha establert una harmonització en els plaços de protecció, i la llei de 1996 ja recull 70 anys. Cada document ha d'analitzar-se i aplicar-s'hi la legislació corresponent.

- Altres drets serien els de l'autor assalariat que van lligats al contracte laboral que tingui amb l'empresa, en tot cas els drets d'explotació de l'assalariat sempre són de l'empresari. El fotògraf pot utilitzar la seva obra per fins que no perjudiquin els drets cedits a l'empresari.

Tots aquests drets estan en crisi davant l'era tecnològica i segurament es continuaran exercint en essència però de manera diferent.

2.3.2. Com s'exerceixen els drets?

D'acord amb la legislació vigent els drets han de quedar regulats a través dels contractes que han de complir uns requisits legals (acords, terminis, mitjà de divulgació, repartiment econòmic...). En cas de resolució del contracte per incompliment d'alguna de les parts caldrà esperar la sentència judicial.

La llei ha previst el Registre de la Propietat Intel·lectual per facilitar la inscripció de les obres dels autors. L'ús del Registre és opcional però pot servir de prova en cas de judici. L'any 2003 es van inscriure al Registre de Barcelona unes vuit mil obres, entre les quals unes mil tres-cents corresponen a l'apartat d'arts plàstiques que inclou també les fotografies.

La llei també regula la creació de les entitats de gestió, uns organismes sense afany de lucre que tenen per objectiu administrar els drets cedits pels titulars o bé pels hereus. Les entitats de gestió també tenen encomanada la missió de vetllar per qualsevol delictes que pugui perjudicar als autors. A Espanya estan autoritzades vuit entitats de gestió pel Ministerio de Educación y Cultura per gestionar i actuar en defensa dels seus associats. Cadascuna de les entitats de gestió està especialitzada en un tipus d'obra o activitat.

El cas dels fotògrafs és gestionat per VEGAP (Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticos). En principi no tractarien l'obra inclosa dins de la mera fotografia segons la seva definició: «VEGAP es la sociedad de autores que gestiona de forma colectiva en España los derechos de propiedad intelectual de los creadores visuales [...] Estos grupos de creaciones corresponden a dibujo, collage, cómic, copyart, performances, arte electrónico, dibujo animado, diseño, escultura, fotografía, grabado y otras obras seriadas, humor gráfico, ilustración, infografía, instalaciones, intervenciones, pintura y videoarte.»⁵

La llei de la propietat intel·lectual disposa unes sancions administratives contra qui incompleixi la llei. El Codi penal castiga tota acció que perjudiqui una altra persona en l'exercici dels drets d'autor, sigui a nivell moral o econòmic. Els delictes tipificats en els articles 270-272 són: el plagi, la falsificació, la reproducció i/o distribució de còpies il·lícites, i la comunicació pública sense permís dels titulars dels drets.

5. Vegeu: ¿Qué es VEGAP?. [Recurs electrònic]. <http://www.vegap.es> [Consulta: 1 de setembre de 2004].

2.3.3. *Obra fotogràfica o mera fotografia?*

La tècnica fotogràfica és relativament senzilla. La captació i fixació de la imatge sobre un suport és mecànica i és a l'abast de tothom. Diuen que es fan al món 70.000 milions de fotografies a l'any, unes 2000 per segon, evidentment només un percentatge baix és obra fotogràfica. La llei estableix dos nivells de protecció per les fotografies, quan és obra fotogràfica té un grau de protecció i quan és mera fotografia té un grau de protecció menor. La distinció entre obra fotogràfica i mera fotografia no és fàcil de fer seguint l'articulat de la llei. A la pràctica és costós saber quin nivell de protecció té una fotografia i quan ha entrat o entrarà en domini públic.

L'article 10 de la llei de la propietat intel·lectual defineix quines són les peces objecte de protecció:

«(...) todas las creaciones originales literarias, artísticas o científicas expresadas por cualquier medio o soporte, tangible o intangible (...)

h) Las obras fotográficas y las expresadas por procedimiento análogo a la fotografía.»

L'article 128 diu:

«De las meras fotografías:

Quien realice una fotografía u otra reproducción obtenida por procedimiento análogo a aquella, cuando ni una ni otra tengan el carácter de obras protegidas en el Libro I, goza del derecho exclusivo e autorizar su reproducción, distribución y comunicación pública, en los mismos términos reconocidos en la presente Ley a los autores de obras fotográficas.

Este derecho tendrá una duración de veinticinco años computados desde el día 1 de enero del año siguiente a la fecha de realización de la fotografía u reproducción.»

Per entendre la diferència entre obra fotogràfica i mera fotografia és molt aclaridor l'anàlisi de Paz Soler Masota.⁶

Segons aquesta jurista primer hem d'entendre el concepte d'obra. Obra significa que la persona ha de tenir una idea prèvia del resultat que vol plasmar a través d'un suport. És a dir no val a fer una fotografia casualment sinó que és necessari com en qualsevol altra obra de creació artística tenir a la ment el resultat final del que es vol aconseguir. Caldrà una preparació, la tria del motiu, una anàlisi de la composició que es vol realitzar, un estudi de la llum i dels colors per obtenir el resultat previst.

La fase de preparació és important junt amb la fase de revelat, aquesta segona en alguns casos pot millorar fins i tot la primera fase. La fase de fixació és mecànica, tot i que requereix un bon domini dels instruments.

6. Paz Soler Masota fa una anàlisi molt pràctica sobre conceptes legals en relació a la fotografia en el seu article: «Fotografía y el Derecho de Autor», publicat a: *Anuario de Derecho Civil*. 1999, vol 52, núm. 1.

Un cop analitzat aquest concepte cal veure quan el resultat és original, ja que és el que estableix diferència entre obra fotogràfica i mera fotografia. En propietat intel·lectual originalitat no vol dir genialitat ni tampoc novetat en el sentit de la propietat industrial. Seguint la mateixa autora es pot analitzar des de dues vessants:

- l'objectiva: vol dir nou o diferent respecte a l'existent, és a dir, no és una còpia, i si ho fos ha d'aportar alguna cosa nova.
- la subjectiva: en aquest resultat s'hi ha de veure d'alguna manera la intervenció de la persona, la seva traça, la seva percepció, per donar-li categoria d'obra protegible. En fotografia sembla difícil, ja que la majoria de vegades s'està captant la realitat, però sí que l'elecció del moment i la manera de plasmar-ho ens poden transmetre la relació que ha tingut el fotògraf amb l'objecte de la fotografia.⁷

La mera fotografia és la que capta la imatge i la reproduïx tal com és sense fer-hi cap aportació personal.

Paz Soler presenta un resum de tipus de casos força detallat amb l'avertiment que la llista és orientativa i cal estudiar cada cas. Els hem agrupat en dues categories, sense perjudici que cada tipus pot tenir característiques que els canviïn de categoria:

1) *Obra fotogràfica principalment:*

- Fotografia artística: És el mitjà d'expressió i comunicació dels artistes. Es considera obra fotogràfica.
- Fotografia publicitària: Generalment és molt creativa i busca la novetat i l'estètica. En general és obra fotogràfica.
- Fotografia periodística: Són fotografies fetes per respondre a una petició d'informació. Tenen un caràcter documental tot i que en la majoria de casos es troben imatges creatives que han sabut buscar el moment. En general és obra fotogràfica però també s'ha d'analitzar cada cas.

2) *Mera fotografia principalment:*

- Fotografies de la vida privada: Caldrà analitzar-les per cada cas concret. En principi la fotografia domèstica no és obra fotogràfica, però sí que pot ser-ho en alguns casos.
- Fotografies turístiques: Es tracta d'imatges repetides per moltes persones. S'ha de valorar si aporten alguna novetat (manera d'enfocar-ho, perspectiva nova...). Quan es tracta de captar la imatge de manera fidel s'inclou dins la mera fotografia.

7. El fotògraf Ricard Avedon diu: «There's no such thing as objectivity. The minute you pick up the camera, you begin to lie - or tell your own truth. It's not the camera that makes a good picture, but the eye and mind of the photographer». Tret de: http://www.life.com/Life/eisies/eisies2000/legendEssay_commentary2.html: [consulta: 1 de setembre de 2004]

- Fotografies científiques: En general busquen plasmar la realitat de la manera més exacta, tot i que aporten certa novetat sobretot si es tracta de descobriments científics. Seria mera fotografia, però queda sotmès a cada cas concret.
- Reproduccions de models bidimensionals: En general és mera fotografia ja que no donen gaire joc al fotògraf. Tot i així poden existir resultats a valorar. D'aquest grup es descarta de l'obra fotogràfica la reproducció fidel de textos escrits.
- Reproduccions de models tridimensionals: En algun cas pot haver-hi creativitat. Però quan es limita a reproduir l'objecte tal com és sense fer cap aportació és una mera fotografia.

La diferència legal és que les obres definides a l'article 10 tenen el mateix grau de protecció que qualsevol altra obra protegida (terminis de protecció, dret moral, drets d'explotació més amplis...), mentre que les fotografies incloses a l'article 128 no tenen reconegut el dret moral, ni tampoc el dret de transformació, el *droit de suite* i el de remuneració compensatòria dins dels drets d'explotació.

La Directiva europea no fa una distinció entre fotografia i mera fotografia, però queda obert de manera que cada Estat pot mantenir la tradició legal que li sigui pròpia.⁸

2.3.4. L'entorn digital

Les noves tecnologies han fet un avenç important a partir de la dècada dels noranta i han provocat transformacions tant a la tècnica fotogràfica com a la legislació. Aquests canvis són deguts a les facilitats tècniques per manipular la imatge, distribuir, reproduir i comunicar públicament de manera immediata, a qualsevol lloc del món i amb total exactitud. Fins ara la legislació s'aplicava a un territori físic, però aquest nou entorn del ciberespai requereix uns acords entre tots els països per assegurar que els titulars dels drets rebin la compensació econòmica pertinent pel seu treball. En el nou entorn digitalitzar significa transformar l'obra a una sèrie de codis binaris. L'accés immediat i universal a l'obra qüestiona el concepte de còpia (doncs totes són idèntiques) i relativitza els conceptes d'autor i obra. La informàtica permet modificar, transformar i barrejar. És tracta d'una tècnica que facilita la còpia, la reproducció, la transformació i la divulgació i tot això alarma als propietaris de la indústria cultural. D'altra banda la mateixa tècnica permet un control exhaustiu de tot el que es fa a través de la xarxa, control que no havia existit mai i descobrim que la xarxa no és ni tan democràtica ni tan anònima. La tecnologia pot afectar a la fotografia a nivell artístic pel que hem dit abans, però també a nivell documental doncs la fàcil manipulació la condemna a dubtar de la seva fiabilitat.

8. La Directiva 93/98/CEE relativa a l'harmonització dels plaços de protecció diu a l'art. 6: «Protecció de fotografias:

Las fotografías que constituyan originales en el sentido de que sean creaciones intelectuales propias del autor serán protegidas con arreglo al artículo 1. No se aplicará ningún otro criterio para determinar su derecho a la protección. Los Estados miembros podrán establecer la protección de las demás fotografías»

A les biblioteques o arxius el tractament digital dels fons fotogràfics tradicionals facilita la preservació de la imatge de cara a evitar-ne la manipulació per part dels usuaris, amb l'avantatge que guarda el màxim respecte vers l'original. També dona facilitats de cara a la gestió de la imatge, amb possibilitats d'indexació, recuperació, visualització i impressió molt àgils. Una altra millora és la fàcil i econòmica difusió dels conjunts documentals. D'altra banda els inconvenients són els següents canvis tecnològics que provoquen la migració de dades en períodes de temps molt curts. La proliferació de formats genera canvis constants i sempre és difícil saber quina serà la durada i quan hi haurà un estàndard definitiu. La conservació de les imatges sobre suports digitals tampoc és definitiva i de moment tot són especulacions sobre la capacitat d'emmagatzemament i la durada dels suports.

A les biblioteques i arxius no s'han adquirit encara col·leccions fotogràfiques en format digital però sí que se'n produeixen dins la pròpia institució, ja sigui per la digitalització de fons o bé per la fotografia generada dins la pròpia institució. El tractament i l'ús dels documents electrònics han ocasionat canvis en la doctrina jurídica sobre propietat intel·lectual i també sobre tractament de dades de caràcter personal. Actualment a nivell legislatiu estem a l'espera de la transposició del dret europeu al dret espanyol. L'inici d'aquesta reforma parteix de la Unió Europea que té l'aspiració d'aconseguir un marc comú d'actuació respecte al desenvolupament del comerç, del mercat interior, i del creixement cultural dels països de la Unió. El 1995 va aparèixer el *Libro verde sobre derechos de autor y derechos afines en la sociedad de la información* que ha estat la base de la *Directiva 2001/29/CE del Parlamento Europeo y del Consejo de 22 de mayo de 2001 relativa a la armonización de determinados aspectos de los derechos de autor y derechos afines a los derechos de autor en la sociedad de la información* (DOCE, 22 de juny de 2001). Aquesta directiva havia d'haver estat incorporada al dret espanyol el 22 de desembre de 2002.

El temor dels titulars dels drets davant la tecnologia han fet que pressionessin tot el possible en el desenvolupament legislatiu per evitar que s'escapi qualsevol ús que pugui perjudicar l'explotació de les obres. En aquest context és necessari fer sentir les necessitats del col·lectiu bibliotecari⁹ de cara a evitar que una extrema protecció dels drets individuals i comercials provoqui un perjudici notori dels interessos socials i un accés privilegiat a la informació en la societat del futur.

3. Què ens trobem a la biblioteca?

A les biblioteques o arxius hi ha fons fotogràfics de tot tipus, sovint no se'n sap la procedència, ni la data, ni l'autor o el nom de les persones fotografiades. La catalogació

9. El grup BPI (Bibliotecas y Propiedad Intelectual) ha fet un seguiment de la legislació europea des de la creació del grup el 1996. Més informació: <http://www.fesabid.org> [Consulta: 1 d'octubre de 2004]

d'aquest tipus de documents requereix una alta especialització del personal. El bibliotecari ha d'utilitzar molts recursos per fer una aproximació cronològica i descriptiva del fons. Generalment el suport, el procediment i el motiu ajuden a fer una primera datació. Quan es tracta d'un fons del segle XIX la problemàtica no és de propietat intel·lectual ni de drets d'imatge sinó que és de conservació. El procés fotogràfic tendeix a malmetre's de manera irreparable i requereix l'estabilització de les condicions ambientals per retardar la degradació dels seus components. A més a més és necessari fer duplicats en suport alternatiu per evitar la manipulació dels materials més fràgils (com les pel·lícules sobre vidre).

Les col·leccions del segle XX també presenten diverses problemàtiques de conservació però alhora obliguen a analitzar cada document per saber si estan subjectes a algun tipus de dret. La biblioteca ha d'aplicar la legislació vigent en cada cas i això implica tenir un mínim de criteris jurídics.

3.1. Una aproximació a la tipologia de fons fotogràfics existents

Aquesta tipologia de gèneres té un caràcter orientatiu i es basa en els fons fotogràfics de la Biblioteca de Catalunya:

3.1.1. Fons personals de fotògrafs.

Es tracta de col·leccions fotogràfiques que recullen les imatges produïdes per un fotògraf determinat. El resultat està en funció dels interessos, circumstàncies o treball professional que hagi desenvolupat aquesta persona i pot ser molt divers. En general, destaca el retrat, la fotografia paisatgista, l'etnogràfica que reuneix també monuments, pobles i ciutats. En el cas dels fotògrafs reporters són les circumstàncies que els han envoltat i els mitjans de comunicació pels quals han treballat que han marcat els resultats, moltes vegades no només documents d'actualitat sinó d'un alt nivell artístic.

Exemples:

- Fons Salvany, conté 10.000 imatges en clixés positius i negatius en placa estereoscòpica de vidre, la majoria. Realitzades pel fotògraf Josep Salvany en el curs dels seus viatges. Algunes fotografies són d'alguns membres del Centre Excursionista de Catalunya. En general s'hi troben imatges de caràcter etnogràfic i monumental de pobles de Catalunya, les illes Balears i algunes ciutats espanyoles. També d'Europa, Egipte, i algunes ciutats d'Estats Units d'Amèrica. L'abast cronològic és entre 1911 i 1926.
- A nivell de Catalunya són coneguts i consultats dins d'aquest estil, l'Arxiu Mas, el fons Brangulí a l'Arxiu Nacional, els fons dels fotògrafs Napoleón, P. Audouard, J. Laurent, A. Espejo, etc., que es troben en diverses institucions.

- L'obra d'autor recent o contemporani acostuma a estar en possessió d'ell mateix o de la família. A les institucions les col·leccions arriben en general al cap de bastants anys.

3.1.2. Fons procedents d'empreses per documentar el seu treball

Es tracta de col·leccions fotogràfiques generades en funció de la tasca desenvolupada per una entitat.

Exemple:

- Editorial Martín, conté unes 13.000 imatges de principis de segle de poblacions i monuments de totes les províncies de l'Estat espanyol per documentar l'edició de llibres de geografia, especialitat de l'editorial. Aquesta col·lecció va ser repartida entre l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i la Biblioteca de Catalunya.

3.1.3. Fons generats per les institucions i que documenten la vida de la pròpia institució

Són documents fotogràfics produïts en el curs de la vida d'una entitat, que quan ha deixat d'existir molts cops s'ha recollit en una institució pública. Es tracta de fotografies d'actes, celebracions, presentacions, vida interna i social.

Exemples:

- Fons d'imatges procedents del Consell Escolar de Pedagogia que funcionà entre 1916 i 1924, hi ha fotografies de diferents escoles, i de diferents activitats, conservades a la Biblioteca de Catalunya.
- Fons d'imatges de l'INLE (Instituto Nacional del Libro Español). Corresponen a fotografies dels anys 1960 i 1980 recollides juntament amb tota la documentació relacionada amb premis literaris i festes del llibre organitzades per l'INLE. Els fons documental de l'INLE es troba a l'Arxiu Nacional de Catalunya, però la part bibliogràfica és a la Biblioteca de Catalunya.
- La mateixa Biblioteca, com qualsevol altra institució, genera cada any àlbums diversos que documenten des de la vida de la institució fins a treballs concrets (per exemple: el trasllat del magatzem el 1997). Segons quina sigui l'activitat de la Institució es generaran diferents tipus de continguts fotogràfics.

3.1.4. Fotografies personals dins d'un arxiu personal

Les biblioteques i arxius acostumen a aplegar conjunts documentals i bibliogràfics de persones rellevants de la vida científica, cultural o artística del país. Dins dels conjunts documentals s'hi troben sovint imatges fotogràfiques del personatge. A la Biblioteca

de Catalunya, a títol d'exemple, es conserven algunes imatges de la vida personal de Josep Carner (fotografia de la primera comunió), de Joaquim Mir, de Manolo Hugué entre d'altres.

3.1.5. Fotografies incloses en col·leccions de documents reunits per una persona, però aliens a la seva vida personal:

Per exemple el fons de Ramon Borràs que recollí 17.000 documents molt diversos relacionats amb personalitats dels segles XIX i XX, entre els quals també es troben fotografies.

Com exemple singular el manuscrit 2253, conté documents i una vintena de fotografies de les guerres carlines amb imatges de carros de combat i militars que van participar a la guerra.

A les biblioteques i arxius arriben en general col·leccions particulars, d'empreses o institucions. Poden ser de temàtica local o de temes específics i gairebé sempre de caràcter històric, tret de la documentació corrent que es genera als arxius. Les fotografies artístiques d'alta qualitat serien més pròpies d'una col·lecció museística.

3.2. Quins són els actes que necessita fer la Biblioteca?

La biblioteca en compliment de les seves funcions ha de facilitar l'ús dels materials que s'hi conserven, respectant les restriccions establertes legalment.

Quant a l'ús de documentació que pugui perjudicar el dret a l'honor, la intimitat personal o familiar i la pròpia imatge caldrà respectar les indicacions de l'afectat o afectats. En el cas de cedir imatges per ús públic a tercers cal preveure al full de sol·licitud un espai destinat a la responsabilitat de l'usuari. Aquest document que signa l'usuari es recomana que vagi acompanyat de la legislació vigent que li pugui afectar, en compliment del deure d'informació per part de la institució. Si existeixen clàusules sobre l'ús de la documentació en els contractes d'adquisició cal respectar-les i informar-les. Quan no tenim cap informació, que és la majoria de les vegades, ens hem d'acollir al deure de facilitar l'accés a la informació, cosa que implica la consulta i la reproducció per diversos fins.

Quant a l'ús de documentació que perjudiqui la conservació del document original caldrà oferir a l'investigador un duplicat en suport alternatiu.

Quant a l'ús de documentació que pugui generar drets de la propietat intel·lectual exposem els actes més freqüents:

3.2.1. Donar accés i facilitar la consulta:

És l'acte primordial de qualsevol biblioteca o arxiu. En relació a la propietat intel·lectual no hi ha cap restricció d'accés al document analògic. Quant als documents electrònics tampoc, sempre i quan existeixi un contracte o llicència pactats per la institució, a

menys que fossin de domini públic. A les llicències hi diu el que contractem (consulta en xarxa local, consulta en línia restringida a un ordinador, consulta a text complet, o bé només a resums, possibilitats d'obtenció de subproductes...)

En relació al patrimoni cultural en cas de degradació del material caldrà oferir un duplicat en suport alternatiu.

3.2.2. Facilitar la reproducció per:

— *Fins de conservació*: Significa reproduir l'original en suport alternatiu per preservar-lo i conservar-lo amb els següents objectius:

- Disposar de còpia de seguretat de documents de gran valor per prevenir pèrdues en casos de catàstrofe (aiguats, incendis), o de robatori i pèrdua.
- Disposar de còpies de seguretat per trasllat (canvis d'edificis, de seu, exposicions externes...).
- Evitar la manipulació dels originals en suports fràgils o deteriorats (per exemple les pel·lícules sobre vidre).

Aquesta reproducció la fa la institució que conserva d'original. Aquest acte només col·lidiona amb el dret de reproducció de l'autor, si l'obra és objecte de propietat intel·lectual. En aquest cas es pot aplicar l'article 37 de la llei de propietat intel·lectual que permet la reproducció lliurement per fins d'investigació en determinades institucions. La investigació implica també la reproducció per conservació. Aquest tipus de reproducció no genera cap perjudici econòmic al titular dels drets, al contrari es tracta d'un interès social.

— *Fins d'investigació*: Si la documentació en qüestió és objecte de propietat intel·lectual es podrà reproduir aplicant l'article 37 de la llei de propietat intel·lectual que limita l'exercici dels drets d'autor per fins d'investigació. Les reproduccions per investigació les autoritza la llei a determinades institucions de titularitat pública sempre que no hi hagi finalitat lucrativa. Podem entendre en principi els casos següents:

- Reproduccions realitzades en el desenvolupament d'un currículum docent.
- Reproduccions necessàries en el desenvolupament d'una investigació científica per un treball concret realitzades per persones acreditades o no.
- Reproduccions dutes a terme per professionals de la investigació d'acord amb el treball o projecte concret i en funció del seu treball.

En aquest apartat hi entren les reproduccions servides entre institucions per fins d'investigació (servei d'obtenció de documents).

La reprografia per fins d'investigació s'ha de respectar ja que és una mesura d'interès social que preveu la mateixa llei de la propietat intel·lectual.

— *Fins socials i còpia privada*: La còpia privada és una excepció que ve regulada a l'article 31 de la llei de propietat intel·lectual i que estableix el dret a reproduir sense autorització les obres ja divulgades en els casos següents:

- Com a conseqüència o per a constància en un *procediment judicial o administratiu*.
- Per *ús privat del copista*, sempre que la còpia no sigui per ús col·lectiu o lucratiu, sense perjudici de l'establert a l'article 25 de dret de remuneració compensatòria.
- Per *ús privat d'invidents*, sempre que siguin reproduccions fetes a través del sistema *Braille* o altres procediments específics i les còpies no siguin objecte d'utilització lucrativa.

Aquesta excepció es desenvolupa a l'article 10 del RD 1434/92 on especifica que les reproduccions fetes en establiments oberts al públic, o fetes per ús col·lectiu o lucratiu no es consideren incloses a l'article 25, i per tant cal una llicència de reproducció.

Els punts 1 i 3 de l'article 31 no estan obligats a cap remuneració compensatòria ja que són fins d'interès social.

Per tant, entenem aquí que les reproduccions de caràcter intern fetes dins la biblioteca poden acollir-se al límit establert a l'article 31. En cas que no s'exerceixi mai aquesta funció el canon de l'article 25 que es paga prèviament per qualsevol màquina quedaria en qüestió.

Un altra excepció d'interès social és la recollida a l'*article 33 sobre reproduccions per fins informatius* i temes d'actualitat.

Finalment, dins d'aquest marc, destacar l'article 40 sobre el deure d'exercir el dret de facilitar l'accés a la cultura quan en cas de mort de l'autor els hereus es neguessin a no divulgar l'obra fins a vulnerar l'article 44 de la Constitució. En aquest cas ha d'intervenir el jutge a petició de l'Administració o qualsevol persona que en tingui un interès legítim.

— *Fins de docència*: En el marc de la docència i de la investigació és lícita la cita o ressenya de caràcter il·lustratiu quan la peça és objecte de drets d'autor. La cita o la ressenya queden recollides a l'article 32 de la llei de propietat intel·lectual i en el marc de la fotografia es refereix a obres aïllades, ja divulgades (pels inèdits cal un permís a menys que siguin de domini públic). Actualment la tecnologia és present en l'entorn universitari i l'ús de materials didàctics disposats en una intranet és usual, quan aquests materials inclouen obra completa d'un autor cal l'autorització pertinent.

- *Fins publicitaris de la Biblioteca* (cartells, actes, web). En el cas que la biblioteca emprengui una campanya per afavorir la consulta d'un fons determinat pot utilitzar una imatge aïllada a nivell il·lustratiu si l'obra és objecte de propietat intel·lectual emparant-se en el dret de cita i en el deure de difusió del patrimoni que tenen totes les institucions d'acord amb la legislació sobre patrimoni cultural.
- *Fins comercials*: L'usuari o la institució si fos la usuària necessiten el permís dels titulars dels drets, si la documentació és objecte de propietat intel·lectual. Si la documentació és objecte de patrimoni documental cal el permís de la institució propietària del material, que pot o no aplicar una taxa per ús comercial de les seves reproduccions.

En conseqüència és recomanable estudiar el tipus d'institució que som, el tipus de fons que tenim, la tipologia d'accés i d'usuaris, el tipus de servei de reprografia de què disposem (en contracte, en propietat ...), els percentatges d'obra protegida que es reproduïx i per quines finalitats i el preu que es cobra o no a l'usuari final. Aquesta anàlisi ha de servir per subscriure si s'escau un conveni per regular el dret de remuneració compensatòria per còpia privada, és a dir, còpia que no es considera en cap dels límits previstos legalment.

3.2.3. Comunicació pública:

- *Exposicions*: La llei del patrimoni cultural especifica com a missió de l'administració els deures de recollir, conservar i difondre el patrimoni cultural català, per tant es pot exposar un conjunt fotogràfic que sigui de la seva propietat. En principi el dret de comunicació pública és de l'autor quan l'obra és objecte de propietat intel·lectual. De tota manera la llei preveu a l'art. 56.2 que el propietari d'una obra fotogràfica pot fer-ne exposició pública encara que l'obra no hagi estat divulgada tret que s'hagués restringit en el contracte d'adquisició. L'autor s'hi podria oposar si considerés que li perjudica l'honor o reputació professional. Relacionat amb les exposicions dir que les institucions no poden editar el catàleg de l'obra exposada sense permís, d'acord amb la legislació.
- *Website*: Aquest entorn és *aterritorial* i per tant la difusió que s'hi faci pot generar més problemàtica. En aquest cas sí que és necessari el permís dels titulars dels drets de propietat intel·lectual, sempre que no sigui un ús a nivell de cita. Sobre l'entorn electrònic encara no s'ha incorporat la Directiva europea al dret espanyol i caldrà veure el resultat final. De moment exposem el que sembla de sentit comú.
- *Ús docent (un powerpoint)*: La legislació espanyola sobre propietat intel·lectual permet utilitzar imatges aïllades a nivell de cita o per fer ressenyes fent menció de l'autor i la font d'on s'ha tret.

3.2.4. Transformació

- El dret de transformació requereix el permís de l'autor de l'obra original, ja que es tracta d'utilitzar una fotografia per crear una obra diferent. Com a exemple serien els *collages* i l'obra resultant seria propietat del segon autor. Actualment els programes informàtics permeten manipular força la imatge original, cosa que requereix l'autorització corresponent. Les modificacions o deformacions de la imatge fetes amb ordinador si no arriben a crear una obra nova no és transformació. Tot i que cada cop serà més discutible, doncs la tecnologia està avançant de manera molt accelerada i el *photoshop* pot arribar a ser molt creatiu. En resum fer una transformació d'una obra requereix el permís corresponent si es vol difondre i comercialitzar.

El dret de transformació només el posseeixen els autors d'obra fotogràfica, per fer una transformació d'una mera fotografia no caldria sol·licitar cap permís.

3.2.5. Préstec

No es dona en el cas de les fotografies per motius de preservació i conservació. És un material moltes vegades de naturalesa documental i artística i que pot ser únic.

3.2.6. Préstec per exposicions

És freqüent que una institució sol·liciti materials per exposició, en aquest aspecte cal atendre's a l'explicació sobre comunicació pública.

Finalment dir que la biblioteca o institució per qualsevol ús que pugui fer dels documents ha de vetllar per fer respectar el dret moral de l'autor.

3.3. Recomanacions

Fent una mica de recull de totes les idees exposades, podem dir que la fotografia és un tipus de document present a la vida diària i localitzable a tota institució. Està sovint subjecte a drets de propietat intel·lectual, i pot ser-ho també de drets de la intimitat i pròpia imatge. Caldrà que ens atenguem a la legislació específica segons l'estat dels drets tant públics com privats.

Per acabar, unes recomanacions generals de cara a facilitar la gestió del fons fotogràfic d'una institució:

3.3.1. *Per adquirir un fons*

És una funció molt important analitzar la conveniència d'adquirir un fons. Caldrà valorar-lo en funció de la missió de la nostra institució i de les possibilitats de mantenir-lo. Caldrà valorar-ho artísticament, documentalment, històricament i culturalment. Un cop convingut que el fons té interès caldrà valorar el preu i la forma d'adquisició, un llegat, una donació, un dipòsit o una compra. Cada figura pot generar responsabilitats diferents. Haurem de sospesar les clàusules que ens ofereixin, que mai han de ser contràries a la legislació. Tot i així és millor especificar en els acords la regulació d'accés, si n'hi ha d'haver, el permís per reproducció lliure per fins d'investigació i els drets d'exposició. Quan alguna part de la documentació no ha de ser d'accés immediat es recomana que quedi ben establert en el contracte per evitar dubtes i problemes posteriors. Existeixen acords molt detallats que diuen on caldrà dirigir-se per fer sol·licituds de reproducció de caràcter comercial, la qual cosa és molt pràctica de cara a orientar els investigadors.

3.3.2. *Per utilitzar i conservar la col·lecció*

(Consulta, reproduccions, préstec per exposició). És àgil tenir-ho tot reglamentat i amb el vist i plau del servei jurídic pertinent. En els inventaris o catàlegs els especialistes en fotografia recomanen afegir als registres bibliogràfics la zona curricular que inclou des d'aspectes administratius del document (forma d'accés o adquisició, restriccions a la consulta o reproducció pels usuaris), possibles utilitzacions externes del document (publicacions, exposicions, edicions postals...) fins a la història de la imatge on s'hi afegeix tota la bibliografia utilitzada per documentar els continguts de la fotografia. Aquesta informació s'ha de revisar i actualitzar-ne la data.

3.3.3. *Quan som editors*

Actualment la publicació electrònica ha entrat en el nostre entorn professional degut a la facilitat tècnica i estalvi econòmic. Així l'edició de catàlegs, les exposicions virtuals, els butlletins electrònics i la digitalització de fons ens donen moltes facilitats de difusió de la col·lecció. De tota manera sabem que som propietaris de les peces però no som titulars dels drets d'autor generalment, ni tampoc tenim la cessió del dret d'imatge corresponent i per tant podem editar lliurement allò que estigui en domini públic. Qualsevol altre ús que escapi a les limitacions establertes a la llei requereix el permís dels titulars. I sempre caldrà permís si afecta a la imatge, intimitat o vida privada. Una biblioteca com a lloc de conservació de les obres científiques i creatives ha de practicar el respecte al dret moral de l'autor, i qualsevol dels altres drets establerts per llei.

3.4. Conclusió

Aquestes recomanacions tan senzilles d'explicar no ho són tant a l'hora d'executar-les. Primer per la complexitat del document fotogràfic, després per l'absència d'eines i dades sobre les peces del fons, i per la dificultat d'identificar ja no només un autor sinó les persones fotografiades. Tampoc és fàcil exigir determinades qüestions a un hereu que ens ofereix la col·lecció, normalment la tasca d'anàlisi i processament d'un fons l'acaba fent la institució. Pot ser que en el decurs de la descripció del fons es descobreixi algun tipus de documentació de caràcter privat, si és una adquisició recent podem demanar al cedent què vol què fem amb uns documents concrets. Amb el cedent caldrà contractar la modalitat d'adquisició i aquest és un punt fonamental per l'ús posterior, ja que no implica les mateixes responsabilitats una donació que un dipòsit, per exemple.

A tot això se li suma la manca d'instruments d'ajut en la gestió d'aquestes col·leccions i la pressió frenètica dels usuaris que volen accedir a la documentació de manera ràpida i eficaç. El nou entorn digital ho acaba d'embolicar qüestionant els conceptes bàsics de la legislació que afecten als titulars dels drets i els usuaris.

Sobre la gestió dels drets d'autor dir que tampoc és gaire fluida a través de les entitats de gestió, ja que no ostenten generalment cap dels drets dels fons que es puguin conservar a les institucions i per tant ens donen poques solucions. Com a exemple de bona pràctica jurídica esmentem l'anunci que va publicar l'Arxiu Nacional de Catalunya a la premsa el 20 d'octubre de 2003 en el qual explica la intenció de la institució de difondre les fotografies del president Macià a través d'Internet, i que si hi ha algun autor que cregui i pugui acreditar la titularitat d'algunes fotografies que ho reclami a l'Arxiu Nacional.

En la majoria dels casos caldrà aplicar el sentit comú, informar els usuaris i analitzar sempre qualsevol tipus de document susceptible de tenir algun dret, sens perjudici de no vulnerar el dret d'accés a la informació establert a la Constitució Espanyola.

Bibliografia

Sobre fotografia:

CALBET, Javier; CASTELO, Luis (2002). *Historia de la fotografía*. Madrid: Acento.

Drets i límits del periodisme gràfic (2002). Barcelona: Unió de professionals de la Imatge i Fotografia de Catalunya.

Enciclopedia práctica de la fotografía. Kodak (1979). Barcelona: Salvat Editores. 10 v.

«La fotografía en España: de los orígenes al siglo XXI» (2001). Por Juan Miguel Sánchez Vigil [et al.]. Madrid: Espasa-Calpe. *Summa Artis*; 47.

JACOBSON, Ralph E. (2002). [et al.]. *Manual de fotografía: fotografía e imagen digital*. Barcelona: Ediciones Omega.

Jornades Antoni Varés (1990-) Girona: Ajuntament de Girona, Jornades que se celebren cada dos anys.

Llibre blanc del patrimoni fotogràfic a Catalunya (1996). Barcelona: Departament de Cultura.

MESTRE I VERGÉS, Jordi (1997). *Identificació i conservació de fotografies*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

ROSENBLUM, Naomi (1997). *A world history of photography*. 3rd ed. New York [etc.]: Abbeville Press Publishers.

Sobre legislació:

Código penal (1996). Pamplona: Aranzadi.

Comentarios a la ley de propiedad intelectual (1997). Rodrigo Bercovitz Rodríguez-Cano, coordinador. Madrid: Tecnos.

Derecho de la información: textos básicos (1999). Edición preparada por Ana Azurmendi. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra.

Enciclopedia jurídica básica (1995). Madrid: Civitas, 4 v.

Erdozain, José Carlos (2002). *Derechos de autor y propiedad intelectual en Internet*. Madrid: Tecnos.

Legislació sobre patrimoni cultural (2004). 2a ed. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

Legislación sobre propiedad intelectual (1996). Madrid: Biblioteca Nueva.

Ley orgánica 1/1982, de 5 de mayo, de protección civil del derecho al honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen. (BOE 14 de mayo 1982, núm. 115 [p. 12546])

POMED, Luis Alberto (1989). *El derecho de acceso de los ciudadanos a los archivos y registros administrativos*. Madrid: Instituto Nacional de Administración Pública.

RODRÍGUEZ TAPIA, José Miguel (1997). *Comentarios a la ley de propiedad intelectual*. Madrid: Civitas.

ROMERO COLOMA, Aurelia Ma. (1991). *Los derechos al honor y a la intimidad frente a la libertad de expresión e información. Problemática procesal*. Barcelona: Serlipost.

SANCHIS MARTÍNEZ, Ma. Trinidad (2004). *Derechos de autor, digitalización e Internet*. Madrid: Editorial Universitas.

SOLER MASOTA, Paz (1999). «Fotografía y derecho de autor». A: *Anuario de derecho civil*. vol. 52, núm. 1

VALERO MARTÍN, Eva (2000). *Obras fotográficas y meras fotografías*. Valencia: Tirant lo blanc.

Annex

TERMINIS DE DRETS DE PROPIETAT INTELECTUAL

<i>Ley de 10 de enero de 1879</i>	Vida de l'autor + 80 anys <i>post mortem</i>	
<i>Llei 22/1987 de 11 de noviembre de propiedad intelectual</i>	Vida de l'autor + 60 anys <i>post mortem</i>	Meres fotografies: 25 anys des de data de producció
<i>RDL 1/1996 de 12 de abril por el cual se aprueba el texto refundido de propiedad intelectual</i>	Vida de l'autor + 70 anys <i>post mortem</i>	Meres fotografies: 25 anys des de data de producció

TERMINIS LEGALS PER INCLOURE ELS BÉNS DINS EL PATRIMONI CULTURAL

<i>Llei 9/1993 de 30 de setembre del patrimoni cultural català</i>	Un cop incloses en alguna de les figures del patrimoni cultural han de ser accessibles, preservant si pot afectar l'intimitat.
Patrimoni documental persones físiques	100 anys
Patrimoni documental persona jurídica	40 any

TERMINIS LEGALS PER DONAR ACCÉS ALS DOCUMENTS DELS ARXIUS

<i>Llei 10/2001 de 13 de juliol d'arxius i documents</i>	
Accés a documents que puguin afectar la seguretat, honor, intimitat o imatge de les persones	25 anys <i>post mortem</i> afectat. En cas de desconeixement de data de mort, són 50 anys des de la producció del document.
Arxiu històric, que no afecti a terceres persones	30 anys des de la producció del document
Documents administratius en curs	Accés immediat si no afecten a tercers. Accés immediat si en tens legitimitat.

TERMINIS LEGALS PER DONAR ACCÉS A DOCUMENTS QUE AFECTIN A LA INTIMITAT PERSONAL I FAMILIAR, HONOR I PRÒPIA IMATGE

<i>Llei orgànica 1/1982 de 5 de maig, de protecció civil del dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge</i>	80 anys <i>post mortem</i> . Vida dels hereus que hagin conviscut amb l'afectat mentre visquin.
--	--